

Autor: Jared Taylor

Peter Cozzens, *The Earth Is Weeping: The Epic Story of the Indian Wars for the American West*, Alfred A. Knopf, 2016, 576 s.

Válka v Afghánistánu bývá označována za nejdelsí americkou válku, tento primát ale náleží válkám proti indiánům z prérií, které trvaly od 60. až do 90. let 19. století. Někdejší diplomat a nezávislý historik Peter Cozzens se pokusil sestavit vyvážený výklad konfliktu, jehož vnímání dlouhá desetiletí určoval hlavně román *Mé srdce pohřbete u Wounded Knee* (*Bury My Heart at Wounded Knee*) Dee Browna z roku 1970. Tato vysoce neobjektivní kniha tvoří

součást učebních osnov mnohých škol a dodnes vycházejí její nové edice. Podle Cozzense je neobyčejné, že „natolik zásadní období našich dějin zůstává z velké části nahlíženo prostřednictvím díla, které se ani nesnaží předstírat historickou vyváženost.“ Jeho *The Earth Is Weeping (Země roní slzy)* má posloužit jako historikem pečlivě zpracovaný protilék.

Popisuje příběh nevyhnutelné tragédie, při jehož čtení se mi vybavila věta z úvodu pamětí T. E. Lawrence *Sedm pilířů moudrosti*: „Zlo obsažené v mém příběhu snad bylo částečně způsobeno okolnostmi, v nichž jsme se ocitli.“ Indiáni byli cizí, agresivní a krutý lid, který stál v cestě expanzi za Západ, ale jak Cozzens dokládá, americká vláda je nikdy nezamýšlela vyhladit. Místo toho je doufala „zcivilizovat“ a udělat z nich křesťanské farmáře, což bylo jejich přirozenosti asi to nejméně blízké.

Potíže s Indiány započaly už v roce 1607. Když Andrew Jackson poslal „pět civilizovaných kmenů“ z východních států do prérií, považoval to za lidské řešení problému ve víře, že je běloši nikdy nebudou následovat. Jakmile ale první průkopníci začali osidlovat Západ, záhy zjistili, že tamější kmeny jsou ještě nebezpečnější než povětšinou zemědělstvím se zabývající usedlí Indiáni z východu amerického kontinentu. Od počátku tak šance na mírumilovné soužití byly mizivé – zůstala jen volba mezi různými podobami a intenzitami hrůzy.

Západní Indiáni tradičně žili jen pro dvě věci: válku a lov bizonů. Až do roku 1630 Indiáni neosedlali Indiáni koně, a tak lovili i válčili opěšalí, jejich nejsmrtonosnější zbraní byl luk a šípy. Do poloviny 18. století už všichni Indiáni z plání jezdili na koních a rozšířily se mezi nimi i pušky, byli tak mnohem pohyblivější a nebezpečnější.

Spartané Nového světa

Cozzens vykresluje způsob života, který v mnohém málem připomíná starověkou Spartu:

Boj pro ně byl kulturním imperativem a muži zaujímali své společenské postavení na základě svého válečnického umu... Otcové vychovávali své syny k tomu, aby se snažili vyniknout v boji a výcvik válečníka začínal záhy... Už v pěti nebo šesti letech museli hoši uběhnout velké vzdálenosti, přeplavat vodní toky a pravidelně jim odepírali jídlo, vodu i spánek – to vše za účelem zocelení jejich těl.

Ještě před dosažením plné dospělosti tak byl indiánský mladík, slovy plk. Richarda I. Dodge, který v bojích proti nim prožil 30 let, „nejlepší krotitel koní a jezdec na světě“, dokonce to prý byli „nejlepší vojáci na celé širé zemi“. Žádný mladík si nedovolil ucházet se o děvče, dokud neprokázal svou odvahu v boji. Každý nápadník se musel postavit čelem matce dívky, která jeho bojové skutky podrobila důkladnému výslechu. Nepatřil-li mezi „statečné“, nebyl ničím.

Na rozdíl od Spartanů, kteří si udržovali porobené hélóty, aby se starali o zajištění potravin, lovili Indiáni bizony, což dále vytrýbilo jejich válečnické dovednosti. Ženy vařily a staraly se o

děti a domácnost. Nejvíce ceněným majetkem většiny mužů byli jejich koně a zbraně. Kupovali si nejlepší opakovačky, jaké si mohli dovolit, problematické ovšem bylo zajištění přísunu střeliva i opravy poškozených či opotřebených zbraní. Někdy jim zbraně prodávali i zkorumpovaní kavaleristé – jen aby je Indiáni klidně použili proti nim. Řada z nich ale s výbornými výsledky i nadále bojovala s lukem a šípy. Jistý bělošský voják vyprávěl, že stateční dokázali vystřelit šest v levé ruce držných šípů dřív, než první z nich dopadl na zem.

Odebrané skalpy byly důkazem úspěchů na bitevním poli. Indiánské skalpy pak měly vyšší hodnotu než bělošské, protože Indiána bylo obtížnější zabít. Padlí nepřátelé byli běžně mrzačeni, aby jejich duchové nemohli po smrti soužit svého přemohitele. Indiáni tak své mrtvé s velkou námahou vynášeli z bitevního pole. Trénovali na koňském hřbetu tak dlouho, dokud nedokázali tělo zabitého druhu sebrat ze země v plném trysku. Když tak americká jízda hlásila indiánské ztráty, často je spíše odhadovala, jelikož po Indiánech zůstávalo tak málo mrtvých těl.

V bitvě využívali náčelníci pro pokyny svým mužům vlajky, zbraň sklopenou určitým způsobem nebo odrazy zrcadel z výšiny. Někdy také vyráželi pronikavé zvuky píšťalami vyrobenými z orlích kostí. Mnozí Indiáni ovládali angličtinu, a když tak byli na doslech, bělochům se posmívali a uráželi je – stejně jako to praktikovali se zneprátenými Indiány.

Indiáni skoro bez výjimky věřili v „kouzla“ („medicine“), které je měly chránit v bitvě. Mohly to být rituální předměty, zaříkání, pomalovaný obličej nebo kůň či modlitba. Někteří Indiáni dokonce odmítali započít boj, dokud si nepřipravili svá „kouzla“. Bojovníci chtěli vyjíždět do bitev s věhlasnými náčelníky se silnými „kouzly“, jestliže ale tento vůdce v boji padl, jeho následovníci někdy boj hromadně vzdávali. Indiáni se ovšem velice obávali dělostřelectva a pár výstřelů obvykle stačilo k jejich rozprášení.

U většiny kmenů končil život válečníka někdy mezi 35. a 40. rokem – nebo jakmile dokázal zaujmout jeho místo syn. Díky tomuto systému vynuceného odchodu na odpočinek byli všichni bojovníci mladí a plní energie. Starší muži se věnovali výcviku nové generace a z těch nejváženějších se stávali náčelníci.

Kmeny se pohybovaly i celými rodina a veškerým majetkem. Znovu a znovu dokázali – obtíženi a zpomalováni manželkami, dětmi i všemi svými věcmi – vymanévrovat a v boji předčít profesionální vojsko, často i v krutých mrazech. Kavaleristům se málokdy povedlo nepřítele vůbec jen najít bez pomoci spřátelených indiánských průzkumníků.

Únik indiánské kmene Nez Perce do Kanady v roce 1877 byl kouskem vpravdě husarským. Asi 250 bojovníků, doprovázených asi dvojnásobkem žen a dětí pod vedení náčelníků Josepha, Zrcadla a Bílého ptáka po více než 2 700 (!) km odráželo a unikalo půldruhé tisícovce amerických vojáků. Zabili 180 z nich, sami přišli o 150 bojovníků. Podle Cozzense se při srovnání muže proti muži ukázali jako mnohem lepší bojovníci než vojáci, které vyslali je zastavit.

Cozzens obdivně píše o přednostech Indiánů, vidí ale též jejich slabiny: „Indiáni na

americkém Západě sice jako jednotlivci mohli být mezi nejlepšími bojovníky na světě, ale jejich taktiku utvářely generace válčení mezi kmeny, které nebyly ve válkách proti disciplinované pravidelné armádě příliš k užitku.“ Mnohé armádní jednotky ovšem byly až šokujícím způsobem příšerné.

Hoši v modrých uniformách

Válka proti Indiánům začala záhy po skončení občanské války, zrovna když muži ve velkém odcházeli z vojska:

Ti tam byli střízliví a odhodlaní dobrovolníci, kteří obnovili Unii a jejich místa zaujali vojáci o poznání horší... Bohatě mezi nimi byli zastoupeni všemožní kriminálníci, opilci, zvrhlíci i městská chudina. Jen málo z nich mělo dobré vzdělání a spousta jich byla negramotná.

Vláda se zoufale snažila umořit obrovské válečné dluhy, a tak výrazně osekala armádní rozpočty. Vojáci proto byli mizerně cvičeni, ubytováni i krmeni. Generál William T. Sherman, dlouholetý účastník válek s Indiány, o kasárnách na Západě napsal: „Kdyby jižanští plantážníci nechali své černochoy žít v tak nuzných podmínkách, jistě by byla některá z chatrčí využita jako názorný doklad krutosti a nelidskosti pánů.“

Byť se tomu člověk zdráhá uvěřit, píše Cozzens, že „až počátkem 80. let 19. stol. začala armáda zařazovat do výcviku střelby na terč. Posily tak často šly do boje, aniž by vojáci někdy vystřelili z pušky nebo jeli na koni“. Jistý generál prohodil, že přestože armáda zařadila do výzbroje opakovačky značně převyšující předovky z války Severu proti Jihu, „v rukou je drží o poznání méně inteligentní vojáci“. Jezdeckvo sice mělo šavle, do bitev je však bralo výjimečně, protože vojáci si uvědomovali, že než by se s nimi mohli na někoho rozmáchnout, připomínali by jehelníček.

Důstojnický sbor pak Cozzens popisuje jako „defilé lotrů, proradné průměrnosti, opilců a rasů s epoletami... Hazardu i pití se mezi důstojníky dařilo stejně dobře jako u jejich mužstva. Žalostný pohled na zpité důstojníky, klopýtající z a do svých pokojů, jednotkám na morálce přidat nemohl.“ Dezertéři se počítali na tisíce. Pro mnohé vojáky byla služba u jezdeckva hrazenou jízdenkou na Západ, odkud už byla zlatonosná pole na dosah.

Tak tedy vypadaly proti sobě stojící strany v čase, kdy na Západ ve velkém množství proudili další běloši. V roce 1862 Kongres přijal zákon o usedlících (Homestead Act), podle něhož měl každý americký občan – včetně svobodných černochoů a žen v čele domácnosti – nárok na 160 akrů federální půdy na západ od Mississippi, stačilo pozemek zvelebovat a pět let tam žít.

V letech 1861-1864 vzniklo v důsledku zvyšování počtu obyvatelstva hned šest nových teritorií: Nevady, Idaha, Arizony, Montany, Dakoty a Colorada. V jednom šestitýdenním

období projelo přes Nebrasku směrem na západ přes 6 000 povozů. Indiáni si nedokázali představit, že na světě je tolik bělochů. Během zimy 1865/66 vylovili běloši montanská stáda bizonů a antilop tak důkladně, že severní Oglalové takřka vyhladověli.

Během pouhých tří let prošly po železnici z Kansasu dál na východ neuvěřitelné skoro čtyři a půl milionu bizoních kožek. Philip Sheridan, jeden z yankeeských indiánobijců, si dobře uvědomoval význam bizonů pro indiánský život, a tak se v masakrování zvířat vyžíval. Lovci kůží podle něj „během dvou let udělali pro řešení indiánského problému víc armáda za třicet let. Pokud chceme natrvalo žít v míru, zabíjejme a stahujme z bizonů kůži, dokud je nevyhubíme.“ Bez bizona nemohli Indiáni přežít a nezbývalo jim než odejít do rezervací a naučit se rolničení – nebo se nechat živit úřadem pro Indiány.

Indiáni měli někdy zaručena výsadní lovecká práva, jindy nikoliv, ale tak či onak se vždy našly horké hlavy přesvědčené, že když zabijí dost bělochů, nadobro je zastraší. Lovci bizonů byli dobře vyzbrojeni a pohybovali se na koních, Indiáni tak napadali osadníky, kteří na bizona nikdy nevystřelili – a činili tak s krutostí, která se stala legendární. Pobíjeli děti, mučili muže, násilnili a unášeli ženy. Cozzens píše o běloškách, unesených v Kansasu Indiány: „Válečníci je hromadně znásilňovali, šajenské ženy je bezdůvodně bily a nebohé ženy putovaly od jednoho muže ke druhému jako předmět k prodeji nebo sázka v hazardní hře.“ Squaw bělošky rády přivazovaly na hřbet koně, kteří byli vypuštěni do prerie – a opěšalí válečníci je naháněli. Kdo uspěl, stal se vlastníkem ženy.

Cozzens píše:

Žádný z kmenů se netěšil větší nenávisti občanů z pohraničí než Apačové. Jejich neustálé nájezdy vedly v Arizoně ke stavu vlastně permanentního chaosu. Z utrpení, jež působili svým zajatcům, které mučili s mimořádnou krutostí, se obyvatelům přilehlých oblastí zvedal žaludek a vyvolávalo v nich spalující touhu pomstít se na všech – a jakýchkoliv – Apačích.

Někdy se mladí Indiáni z rezervací vydávali na loupeživé výpravy jen tak pro zábavu a unikali zpět do bezpečí rezervace – kterou američtí vojáci nesměli narušit – dřív než jezdecko stihlo účinně odpovědět. Starší Indiáni ale velice dobře věděli, jaký bude mít jejich řádění výsledek. Když se tak v roce 1868 náčelník Šajenů Černý kotel dozvěděl, že jeho stateční v údolí řeky Saline na kansaském území pobili a znásilnili osadníky „roztrhal si zármutkem oblečení a vytrhal si celé chumáče vlasů“. Tušil totiž, k čemu se schyluje. Ze všech sil se pokusil zachránit mír, ale ještě toho roku byl zabit ve válce, spolu s dvěma stovkami dalších Šajenů, ze dvou třetin žen a dětí.

Kmen Psích vojáků, který se odštěpil od Šajenů a lovil na území části Nebrasky, Kansasu a Colorada, se stal aktérem tragédie se známým scénářem:

Když si pacifická železnice (Union Pacific Railroad) začala nezvratně klestit cestu jejich teritorii a přiváděla s sebou tisíce osadníků, kteří odháněli bizoní stáda, nepřišlo Psím vojákům na mysl nic jiného než se pokusit zachránit svou zemi i způsob života jediným způsobem, který znali: otřesnými nájezdy, které měli do mysli bělochů vnést takový strach, aby odešli a drželi se dál. Jen málokterý z bělochů rozuměl jejich chování – a ještě méně si jich dokázalo vysvětlit nevýslovné ukrutnosti. Psí vojáci na oplátku nerozuměli sociálním a ekonomickým silám, jež bělochy poháněly, aby obsadili jejich zemi.

O nic větší milosrdenství Indiáni neprojevovali ani v bitvě. Po vítězném střetnutí indiánské ženy zohavily a okradly mrtvé a mučily raněné. Nebylo nijak výjimečné ještě žijícího muže vyvrhnout, odříznout mu přirození a nacpat mu ho do úst, případně ho upéct na mírném ohni. Vojáci tak žili podle hesla „Poslední kulku si nechej pro sebe“.

Neukáznění bílí vojáci nepochybně zmasakrovali indiánské ženy a děti u Sand Creek (1864) a Wounded Knee (1870), ale v žádném případě neprováděli rafinované mučení, mezi Indiány běžné, protože tímto způsobem válčili už dlouho před příchodem bílého muže.

V každé válce umírají civilisté, pokud ozbrojení muži vnímají celou populaci jako nepřátele. Ve Vietnamu někteří Američané zastávali přístup „pokud je to mrtvý Vietnavec, patří k Vietcongu“. 1] Německý válečný zajatec, který byl tajně nahráván a neměl důvod lhát, popsal svému zajatému druhovi, jak jeho muži nakládali s podezřelými partyzány na východní frontě:

Ve vesnici žilo padesát chlapů. Devětačtyřicet jsme jich zastřelili a toho padesátého jsme hnali po okolí, aby se všichni dozvěděli, co se lidem stane, když někdo zaútočí na německé vojáky.2]

Významné postavy války

Autor *The Earth Is Weeping* rozebírá všechna významnější střetnutí bělochů s Indiány z prérií. Jen odborník předem zná výsledek všech z nich, proto nepostrádá pro běžného čtenáře tato část jistou napínavost. Na obou stranách se objevuje řada fascinujících mužů, jedním z nejzajímavějších jistě byl Apač Geronimo. Narodil se roku 1829 v oblasti spadající dnes pod Nové Mexiko a dostal jméno Goyahkla, „Ten, který zívá“. Záhy toto nezajímavé jméno odložil a přijal to, kterým mu říkali Mexičané: Geronimo, španělská podoba jména Jerome (Jeroným).

Mexičané pozabíjeli jeho rodinu, za což se jim mnohonásobně pomstil. Kdysi se nechal slyšet: „Zabil jsem spoustu Mexičanů, nevím kolik. Některé z nich ani nestálo za to počítat.“ Geronimo byl nadaný vojenský velitel, ale příliš mrzoutský a neoblíbený, než aby se stal náčelníkem. Tvrdil, že díky kouzelné ochraně každá na něj namířená puška selže nebo mine a hodně Indiánů mu věřilo.

Při jednom nájezdu na sever do amerického území „plenil ranče, odháněl stáda a vraždil, kdo se připlétl do cesty, muže mučil všemi možnými způsoby, ženy opékal za živa na ohnících a děti házel do trsů bodci obrostlých kaktusů“. Několikrát se vzdal a odešel do rezervace, odkud však unikl. Když americká vláda novým nařízením zakázala tradiční apačské zvyklosti bití žen, řezání nosů nevěrným manželkám a pálení destilátu kukuřice, uchýlil se do Mexika.

Cozzens popisuje, jak ohromně Geronimo všechny překvapil, když se po své poslední kapitulaci „stal vzorným rolníkem, kterého jeho rozšiřující se kroužek bělošských přátel považoval za ‚laskavého staříka‘. Prý se toho od bělochů během dlouhých let svého zajetí mnoho naučil a dokonce v nich objevil ‚velice laskavé a mírumilovné lidi‘.“ S postupujícím věkem se stal slavným a vystupoval na různých trzích a výstavách. Ve zralém věku 75 let se přihlásil do soutěže chytání telat do lasa a prodával své podepsané fotografie.

Geronimo na asi nejslavnější fotografii tohoto válečníka

V roce 1905 Geronimo jel v inauguračním průvodu prezidenta Theodora Roosevelta a dokonce nadiktoval svůj vlastní životopis. O čtyři roky později, už skoro osmdesátník, spadl opilý při cestě domů z koně. Ráno ho našli ležícího v ledové vodě sousedi. Po čtyřech dnech podlehl zápalu plic.

Sedící býk skončil jinak. Jednou prohlásil, že „se nikdy nenarodil běloch, který miloval Indiána, stejně jako není žádný opravdový Indián, jehož srdce by nebylo plné nenávisti k bělochům“. Byl zabit v roce 1890 při zbytečné přestřelce s indiánskými policisty, zaměstnanci Indiánského úřadu.

Mezi bělochy vyčnívá jméno George A. Custer. Na West Pointu absolvoval jako poslední z ročníku 1861 a dopustil se přestupků, které měly skončit jeho vyloučením. Unie však potřebovala důstojníky pro válku s Konfederací, a tak akademie přimhouřila obě oči. Po skončení války s Jihem odešel na Západ. Když poprvé spatřil bizona, pokusil se ho ulovit, ale místo toho bizon probodl rohem jeho koně. Custer chtěl bizona zastřelit, ale místo toho usmrtil vlastního koně. Netušil, kde se ocitl, a tak bloudil pět mil, než narazil na jízdní oddíl – další příklad jeho pověstného štěstí. Vnuk Alexandra Hamiltona Louis vyjel po jeho boku do boje s Indiány a byl zabit jedinou ranou.

Custer proslul svou lehkomyšlností i svévolným stylem vedení, kdy se uchýloval k přísným trestům za banální prohřešky. Během svého prvního tažení proti Indiánům se k němu donesly klepy, že jeho žena Libby má milenecký poměr. Opustil své muže, aby ji našel, za což byl na rok vyloučen z armády bez nároku na žold.

Když jednou Custer zaútočil na skupinu mírumilovných Indiánů, lživě tvrdil, že zachránil dvojici unesených bílých dětí, aby to vypadalo, že pozabíjel nepřátelsky se chovající Indiány. Cozzens také píše o poměrně přesvědčivých nepřímých důkazech, že po bitvě s Šejeny Custer a někteří jeho muži využívali mladé ženy jako souložnice.

Podle Cozzense bylo tažení v Black Hills, které Custer přivedlo až do bitvy u Little Bighornu, jedním z těch vůbec nejzrádnějších v celé historii válek s Indiány. Prezident Grant prahнул po oblasti Black Hills, přestože podle smlouvy právoplatně patřila kmeni Lakotů.

Custerovy vztahy s jeho dvěma nejdůležitějšími podřízenými, Frederickem Benteenem a Marcusem Renem, byly otřesné. Benteen byl přesvědčen, že Custer v dřívějších tažení přišel o spoustu mužů kvůli své lenosti a špatnému úsudku. I Reno Custeru nenáviděl a do bitev vyjížděl zpitý skoro do nemoty. Navzdory prudkému nesouhlasu svých bělošských důstojníků i indiánských průvodců Custer rozdělil své velení a napadl indiánské síly mnohonásobně početně převyšující jeho voje. Little Bighorn se stal nejhorší porážkou americké armády na Západě: sedmá kavalerie přišla o 264 padlých a 60 raněných. Indiáni ztratili pouhých 36 válečníků, šest žen a čtyři děti, další asi stovka utrpěla zranění.

Žádné vědomí sdíleného „indiánství neexistovalo

Cozzens se zaměřuje i na jednu z největších indiánských slabin v jejich boji proti bělochům:

„Indiáni se nejen že nesjednotili... dokonce ani nepřestali se vzájemnými válkami. Nepocítovali žádné sdílené ‚indiánství‘ – dokud nebylo příliš pozdě.“ Jakmile tak kavalerie vytáhla proti jednomu kmeni, nikdy neměla problém najít válečníky ze znepřáteleného kmene, kteří prahli po příležitosti zabít své dědičné protivníky. Armáda využívala indiánské stopaře a průzkumníky – „každý schopnější důstojník z pohraničí věděl, že bez nich se jeho šance na vítězství rovnají nule“.

Někdy se sice indiánští spojenci přímo nezapojili do útoku z obav, aby si je běloši nespletli s nepřítelem a nezastřelili, ale jakmile boj skončili, vrhli se na poražené, aby jim vzali skalpy, dobili raněné muže a znásilnili ženy.

I kdyby se ale rudý muž proti bělochům postavil jednotně, neodvratný výsledek by tím jen oddálil. Sjednocení Indiáni by snad mohli získat větší rezervace, lepší půdu i loviště, ale jejich kočovný volný život byl odsouzen k zániku. Indiáni k němu potřebovali nesčetné tisíce kilometrů čtverečních a běloši jim sotva byli připraveni vyhradit polovinu kontinentu.

Spoustě Indiánů, kteří odešli do rezervací a začali podle pokynů vlády farmařit a pást dobytek, se vedlo dobře. Dovedete si ale představit Spartány – kteří se cvičili jen k válce – jak se poddávají dobyvatelům a vykonávají práci dříve vyhrazenou hélótům? Pro statečné byly jediným způsobem, jak nabýt postavení, válka a lov. V rezervaci tak nebyli o nic lepší než ženy a kdo odmítal pracovat, žil z dávek od státu. Jak píše Cozzens, „zahálka a chmury proměnily kdysi hrdé válečníky v žalostné alkoholiky“.

Pokud někdy v dějinách skutečně došlo k s oblibou vzývanému „střetu civilizací“, bylo to na severoamerickém kontinentu. Bylo by však chybou vykládat válku na prériích jako rasový konflikt. Mnohem více šlo o střet neslučitelných způsobů života. Rasová nevráživost mu sice dodala na krutosti, ale jakmile přestali Indiáni vraždit osadníky, přestala armáda zabíjet Indiány.

Indiáni byli v boji poraženi, ale vítězové a poražení byli odjakživa. Kmeny spolu bojovaly neustále a přemožené skupiny musely přepustit dobrá loviště – nezřídka docházelo ke genocidě. Každý čtvereční metr země, který Lakotové hájili proti Custerovi, předtím uzmuli jiným kmenům.

Kdybychom to chtěli vyjádřit soudobou terminologií, zničila indiánský způsob života „diverzita“ a nekontrolovaná imigrace. Na posledních slovech lakotského válečného náčelníka Splašeného koně, který po boku Sedícího býka bojoval u Little Bighorn je však cosi bolestně dojemného. Ještě než podlehl zranění bodákem bělošského vojáka, utrousil: „Nechtěl jsem nic jiného, než aby nás nechali na pokoji“.

Poznámky

[1] Sonke Neitzel, Harald Welzer, *Soldaten*, Alfred A. Knopf, 2012, s. 88.

[2] Tamtéž, s. 79.

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

Recenze Jareda Taylora na knihu P. Cozzense pod titulem *American Settlers Meet Spartans* vyšla na stránkách Unz.com 19. března 2021.